

Millî Eğitim Bakanlığı
T.C. Millî Eğitim Bakanlığı

Doğuş Emre'nin
Yaşamı ve Eserleri
Yıl Dönümü (1928-2021)

ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI YUNUS EMRE SEMPOZYUMU

24 -27 MAYIS 2021
<https://www.pau.edu.tr/altaydimer>

ULUSLARARASI TÜRK DÜNYASI YUNUS EMRE SEMPOZYUMU

(24-27 MAYIS 2021)

ONUR KURULU

Pamukkale Üniversitesi Altay Toplulukları Dil ve Kültürleri Uygulama ve Araştırma Merkezi
Müdürü Prof. Dr. Nergis BİRAY

Türkiye Pamukkale Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ahmet KUTLUHAN

Azerbaycan Diller Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Kamal ABDULLA

Özbekistan Alisher Navoiy Nomidagi Toshkent Davlat O'zbek Tili va Adabiyoti Universiteti
Rektörü Prof. Dr. Shuhrat SAMARİDDİNOVİCH SİROJİDDİNOV

Özbekistan Buhara Devlet Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Obidjon KHAMİDOV KHAFİZOVIÇH

Özbekistan Semerkant Devlet Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Rustam IBRAGİMOVİCH
HALMURADOV

Özbekistan Semerkant İpek Yolu Uluslararası Turizm Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Aziz
ABDUKAHAROVİCH ABDOHAKİMOV

Kazakistan Innovatsiyalik Gumanitarlik Zan Universiteti Prof. Dr. Şyryn ASILHANKIZI
KURMANBAYEVA

Kazakistan Semey Şekərim Universiteti Prof. Dr. Bavırjan AMANGELDİYEVIÇ ERDEMBEKOV

Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN

Makedonya Uluslararası Balkan Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM

Azerbaycan Milli Elmlər Akademiyası 1.Nəsimi Adına Dilçilik İnstitutu Müdürü Prof. Dr. Möhsün
NAĞISOYLU

Avrasya Yazarlar Birliği Başkanı Doç. Dr. Yakup ÖMEROĞLU

UNESCO Türkiye Milli komisyonu Başkanı Prof. Dr. Öcal OĞUZ

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Kamal ABDULLA Azerbaycan

Prof. Dr. Nurboy ABDULHAKİMOVİCH JABBOROV Özbekistan

Prof. Dr. Abdumurod TİLAVOV Özbekistan

Prof. Dr. Fatma AÇIK Türkiye

Prof. Dr. Ferhat AĞIRMAN Türkiye

Prof. Dr. Ercan ALKAYA Türkiye

Prof. Dr. Bakit ATANTAIEVA Kazakistan

Prof. Dr. Bülent BAYRAM Kazakistan

Prof. Dr. Napil BAZILHANULI Kazakistan

Prof. Dr. Kamil BEŞİROV Azerbaycan

Prof. Dr. Nergis BİRAY Türkiye

Prof. Dr. Baxtiyor BO'RONOVICH ABDUSHUKUROV Özbekistan
Prof. Dr. Ahmet BURAN Türkiye
Prof. Dr. Güلزura CUMAKUNOVA Türkiye
Prof. Dr. İsmet ÇETİN Türkiye
Prof. Dr. Ayşe YÜCEL ÇETİN Türkiye
Prof. Dr. Bejtullah DEMIRI Makedonya
Prof. Dr. İbrahim DİLEK Türkiye
Prof. Dr. Mitat DURMUŞ Türkiye
Prof. Dr. Ali DUYNAMAZ Türkiye
Prof. Dr. Cebbar Mehmed GÖKLENOV Türkmenistan
Prof. Dr. Figen GÜNER DİLEK Türkiye
Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV Özbekistan
Prof. Dr. Erkin EMET Türkiye
Prof. Dr. Güljanat KURMANGALİYEVA ERCİLASUN Türkiye
Prof. Dr. Konuralp ERCİLASUN Türkiye
Prof. Dr. Melek ERDEM Türkiye
Prof. Dr. Bavırjan AMANGELDİYEVIÇ ERDEMBEKOV Kazakistan
Prof. Dr. Fevzi ERSOY Türkiye
Prof. Dr. Habibe YAZICI ERSOY Türkiye
Prof. Dr. Jabbor EŞONKUL Özbekistan
Prof. Dr. Dilek ERGÖNENÇ Türkiye
Prof. Dr. Saadettin GÖMEÇ Türkiye
Prof. Dr. Fikri GÜL Türkiye
Prof. Dr. Ayşe İLKER Türkiye
Prof. Dr. Muhtar İMANOV Azerbaycan
Prof. Dr. Nodirbek IMOMQO'ZİYEVİCH JO'RAQO'ZİYEV Özbekistan
Prof. Dr. Abror JURAEV Özbekistan
Prof. Dr. Şuayıp KARAKAŞ Türkiye
Prof. Dr. İsmayıl KAZIMOV Azerbaycan
Prof. Dr. İbrahim KISAÇ Türkiye
Prof. Dr. M. Fatih KİRİŞÇİOĞLU Türkiye
Prof. Dr. Kadrali KONKOBAYEV Kırgızistan
Prof. Dr. Abdullah KÖK Türkiye
Prof. Dr. Lindita Xhanari LATİFİ Arnavutluk
Prof. Dr. Zekiya MAMUDOVA Ukrayna
Prof. Dr. İbodulla MİRZAYEV Özbekistan

Prof. Dr. Muhtor GAFAROVICH NASIROV Özbekistan
Prof. Dr. Abror JURAEV Özbekistan
Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV Özbekistan
Prof. Dr. Azamat PARDAYEV Özbekistan
Doç. Dr. Elçin İBRAHİMOV Azerbaycan
Doç. Dr. Murat BAYRAM Türkiye
Doç. Dr. Arafat MAMYRBEKOV Kazakistan
Doç. Dr. Karlıgış ÄVBEKİR Kazakistan
Doç. Dr. Tolga GÖK Kırgızistan
Assoc. Prof. Dr. Şener BILALLI Makedonya
Dr. Öğr. Üyesi Sema EYNEL Türkiye
Dr. Assem KASSYMOVA Kazakistan
Uzm. Öğr. Gör. Sabahat BOZOROVA Özbekistan
Öğr. Gör. Mehmet YALÇIN Türkiye
Öğr. Gör. Ahmet ÇETİN Türkiye

SEKRETERYA

Dr. Öğr. Üyesi Sema EYNEL
Arş. Gör. Stüveyda ŞAHİN
Uzm. Saadet Sena KARAMAN
Samet ÖNDER
Emre TUNÇKIN

KATILAN ÜNİVERSİTE VE KURULUŞLAR

Türkiye Denizli Pamukkale Üniversitesi
Türkiye Denizli Pamukkale Üniversitesi Altay Toplulukları ve Kültürleri Uygulama ve Araştırma Merkezi
Türkiye Denizli Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu
Türkiye Denizli Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü
Azerbaycan Diller Üniversitesi
Azerbaycan Milli Elmlər Akademiyası- 1. Nəsimi Adına Dilçilik İnstitutu
Özbekistan Alisher Navoiy Nomidagi Toshkent Davlat O'zbek Tili va Adabiyoti Universiteti
Özbekistan Semerkant Devlet Üniversitesi
Özbekistan Buhara Devlet Üniversitesi
Özbekistan Semerkant İpek Yolu Uluslararası Turizm Üniversitesi
Kazakistan Innovatsiyalık Gumanitarlık Zan Universiteti

BUDAPESTE OTURUMU (A)

(TürkiyeS/KırımS: 13.00-14.30 / ArnavutlukS/MakedonyaS: 12.00-13.30/ AzerbaycanS: 14.00-15.30/
ÖzbekS: 15.00-16.30/ KazakS/ KırgızS: 16.00-17.30)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Melek ERDEM, Dr. Nariie SEİDAMETOVA

Prof. Dr. Nurbay CABBAROV, Ali Şir Nevai Eserlerinde Fütüvvet Gayesinin Edebi Yorumu

Doç. Dr. Abdumurod TILAVOV, Özbekistan'da Yunus Emre Çalışmaları

Doç. Dr. Şoşsanam ĞAYBULLOEVA DAVRONOVA, İstiklol Davri O'zbek Romanlarida Ruxiyat Tasviri

Dr. Zulayho RAHMONOVA, Yunus Emro İloxiylarida Muşid Obrazi (Yunus Emro Anjumani)

Öğr. Gör. Sabohat BOZOROVA, "Ot" Komponentli Maqollar Tasnifi

Tartışma

AŞKABAT OTURUMU (B)

(TürkiyeS/KırımS: 13.00-14.30 / ArnavutlukS/MakedonyaS: 12.00-13.30/ AzerbaycanS: 14.00-15.30/
ÖzbekS: 15.00-16.30/ KazakS/ KırgızS: 16.00-17.30)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV, Dr. Öğr. Üyesi Sema EYNEL

Prof. Dr. Azamat BAKHRONOVICH PARDAYEV, O'zbek Tilidagi Nutqni Jonlantiruvchi Birliklarning
Diskursiv Xususiyatlari Haqida

Doç. Dr. Bibish JO'RAYEVA, Mag. Hulkarbegim UBAYDOVA, Antonim Komponentlar Ishtirok Etgan
O'zbek Xalq Maqollari

Doç. Dr. Zilola AMONOVA QODIROVNA, Yunus Emro Ijodi va "İlmul Huruf" Tushunchasi

Öğr.Gör.Dr. Kaliya KULALİYEVA, "Manas" Eposundagi Altay, Altay-Too Toponimleri

Öğr. Gör. Rahat ASKAROVA, Kırgızların Dünya Görüşünde Organ Adları

Tartışma

SARAYBOSNA OTURUMU (C)

(TürkiyeS/KırımS: 13.00-14.30 / ArnavutlukS/MakedonyaS: 12.00-13.30/ AzerbaycanS: 14.00-15.30/
ÖzbekS: 15.00-16.30/ KazakS/ KırgızS: 16.00-17.30)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hasan Hüseyin SOYBALLI, Dr. Öğr. Üyesi Semih ARICI

Doç. Dr. Tolga GÖK, Demografik Farklılıklar Açısından Kültürel Miras Bilinirlik ve Deneyimleme Algısının
İncelenmesi: KTMU Örneği

Dr. Aynur BAĞIRLI, Qarabağ Regionun Sosial-İqtisadi İnkişafının Təmin Edilməsi İlə Əldə Olunacaq
Mühüm Nəticələr

Öğr. Gör. Mehmet YALÇIN, Doç. Dr. Sebahattin KARAMAN, Havayolu İşletmelerinin Bebek Dostu
Uygulamaları

Öğr. Gör. Elvan ESER, Turizm Fakültelerinin Turist Rehberliği Bölümlerinde Verilen Tarih Eğitiminin
Akademik Yeterliliğinin Saptanmasına Yönelik Bir Araştırma

Arş. Gör. Mehmet BOYRAZ, Otelerde Enerji, Su ve Atık Yönetimi Verilerinin Çevresel Açidan İncelenmesi

Tartışma

alıyor, bilgileniyor ve kendinden önce olanların da aktarılmasıyla tecrübe kazanıyorlardı. Bunun sonunda bilgi, tecrübe ve faaliyetleriyle toplum nezdinde itibar kazanıyor, üzerlerinde topladıkları “karizmatik özellikleriyle” hem yaşadıkları dönemde, hem daha sonraki dönemlerde varlıklarını sürdürüyorlardı.

Yunus Emre; bu önder, karizmatik şahsiyetlerden biri olarak içinde bulunduğu toplumun hayatı dört-beş yüzyıl öncesinden itibaren çatışmalar içinde geçmiş ve bu tecrübelerin aktarılmasıyla yetişmiştir. Bu tecrübeler, dönemin bilgileriyle donatılmış, toplumun zihniyet dünyasının yarattığı dinî-mitik anlatılarla zenginleştirilmiş, her an mücadele eden ve mücadele etmeye hazır bir karakter yaratmıştır. “Ben” merkezli “Biz” bilinciyle hareket eden Yunus Emre, yetiştiği dönem itibariyle dinamik, mücadelecî, toplumun aydınlanması için çaba gösteren, ahlakçı bir şahsiyettir. Yunus, iman ettiği, inandığı değerler sistemi içinde olmayanlara karşı katı tavırlarını mısralarına aktaran bir karakter olarak varlığını sürdürüştür. Onun geniş kitleler tarafından tanınması, türbe/makam ayırımı yapılmaksızın Yunus mezarlarının çeşitli coğrafyalarda bulunması, şiiirlerinin sözlü ve yazılı gelenek yoluyla aktarılması buna işaret eder.

ИСТИҚЛОЛ ДАВРИ ЎЗБЕК РОМАНЛАРИДА РУҲИЯТ ТАСВИРИ

Шоҳсанам ҒАЙБУЛЛОЕВНА ДАВРОНОВА⁴⁸

АННОТАЦИЯ

Истиқлол даври ўзбек адабиёти хилма-хил шаклий-услубий янгиланишлар билан характерланади. Мазкур ўзгаришлар замонавий ўзбек романларида ҳам намоён бўлди. Қаҳрамон ички оламида кечган жараёнлар тасвирига муайян ўрин ажратилиши ҳаёт ҳақиқати ва бадий ҳақиқатнинг мувозанатини, мутаносиблигини таъминлаши қаторида асарнинг ишонтириш ва таъсир кучини оширишга ҳам хизмат қилади. Ижтимоий, маданий, маънавий, маъшиий ва шахсий муаммо ва муносабатларнинг таъсири натижасида инсон руҳиятида кечадиган ҳолатларнинг бадий образ оламида акс этиши натижасида унинг табиатида сезиларли ўзгаришлар намоён бўлиши кузатилади.

Ҳозирги ўзбек романчилигида инсон руҳияти тасвирига алоҳида эътибор қаратилди. Бадий образнинг характери унинг оламига англаш ва тушуниш, индивидуал идрок этиши натижасида шаклланади. Романларда руҳият тасвиридан унумли фойдаланилиши бадий характернинг мукамаллигини таъминлашда ҳам муҳим ўрин тутди. Мақолада истиқлол даври ўзбек романчилиги намуналари мисолида характер, руҳият, бадий образ табиати ва ўзига хослигини таъминлашда психологик таҳлилни ўрни масалалари хусусида сўз боради. Жумладан, замонавий ўзбек адабиётининг таниқли вакилларида Улуғбек Ҳамдам, Исажон Султон, Лукмон Бўрихон каби ёзувчилар асарлари таҳлили мисолида руҳият тасвирининг бадий образ табиатини очиш, асарнинг поэтик жозибасини таъминлашдаги аҳамияти масалалари тадқиқ этилган. Ишда айниқса Улуғбек Ҳамдамнинг “Ота”, Исажон Султон “Генетик”, Лукмон Бўрихон “Жазирамадаги одамлар” романлари таҳлилга кенг ўрин ажратилган. Мазкур асарлардаги образларнинг ички олами тадқиқи мисолида истиқлол даври ўзбек романчилигида кечаётган инсон оламини бадий жонлантиришдаги янгиланиш жараёнларига оид умумлашмалар чиқарилган.

Шунингдек, мазкур мақолада роман сюжети ва композицион қурилишида психологизмнинг ўрни ўрганилган. Бадий асарда воқеалар тизимининг қаҳрамон ички оламида намоён бўлган ҳолатлар билан алоқадорликда кечишига диққат қаратилган. Замонавий ўзбек романларда бадий образ руҳияти тасвири орқали унинг миллий ва умуминсоний қадриятларга муносабати, ўзига хос идрок этиш, фикрлаш ва хулоса чиқариш тарзига эътибор қаратилганлиги очиқ берилган.

Қаҳрамоннинг ички субъектив муносабати ва ҳиссиёти портретда яққол намоён бўлади. Қолаверса, поэтик нутқ ҳам бадий образнинг ўзига хос характери билан биргалликда руҳияти,

⁴⁸ Доғ. Дг. филология фанлари доктори Бухоро давлат университети доценти, (Ўзбекистон) e-mail: davronova-sh@mail.ru тел:

хиссиёт ва кечинмаларининг воқеланиш шаклидир. Мақолада бадний образнинг портрети тасвири ҳамда индивидуал тил ва психологизмнинг боғлиқлиги муаммолари истиқлол даври ўзбек романлари таҳлили асосида оидинлаштирилган.

Шунингдек, ишда бадний образнинг психологик моҳиятини ёритишда романнависларнинг индивидуал маҳорат қирраларига онд хулосалар берилган.

Таянч Сўзлар: тамойил, роман, истиқлол даври романчилиги, бадний образ, бадний ғоя, характер, руҳият таҳлили, психологик тасвир ва бадний портрет, бадний нутқ.

ESKİ TÜRKÇEDE YOKLUK BİLDİREN +sXz EKİ ve BUNUNLA GENİŞLEYEN EKLERLE KURULAN BAZI TEK ÖRNEKLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ezgi DEMİREL⁴⁹

ÖZET

Bir dilin derlemine oluşturan tarihsel ve çağdaş döneminde yalnızca bir metinde tanıklanan ve başka metinlerde izine rastlanamayan sözcüklere “tek örnek (hapax legomenon)” adı verilmektedir. Bunların kendinden sonra yazılan metinlerde niçin bulunmadığı ise bilinmemektedir.

Tarihsel Türk dili alanında, “tek örnek” olarak adlandırılan sözcüklerin yazarın tasarrufundan dolayı mı ortaya çıktığı yoksa özellikle Eski Uygur Türkçesi döneminde karşılaşılan yoğun çeviri faaliyetlerinin mi buna sebep olduğunu kestirmek oldukça güçtür. Çünkü bu dönemde çevirmenler, kendi dillerinde olmayan kavramları, ilgili dinin terminolojisini ifade edebilmek için kimi zaman yeni sözcüklere ihtiyaç duymuştur. “Tek örnekler”in bazıları muhtemelen bu şekilde ortaya çıkmıştır.

Modern sözlük biliminin sunduğu olanaklar çerçevesinde düşünüldüğünde bir sözcüğün toplumsal kabul yoluyla sözlüğe girebilmesinin birtakım aşamaları bulunmaktadır. “Tek örnek” sözcüklerin ise bu aşamaların belirli bölümlerinde kalarak henüz tarihsel dönemdeyken yaygınlaşmadan bir metinde donup kaldıkları görülmektedir.

Bu çalışmada Eski Türkçede +sXz eki ve bununla genişleyen biçim birimlerin oluşturduğu “tek örnek”ler ele alınmaktadır. Sözü edilen ek ve biçim birimlerin çalışmaya konu edilmesinin sebebi bunlarla kurulan sözcüklerin niçin kullanımdan düştüklerini sorgulamaya dayanmaktadır. Bu ekle kurulan ve “tek örnek” olmayan bazı sözcüklerin de zamanla kullanılmadıkları ve bunların yerine başka sözcüklerin tercih edildiği dikkat çekmektedir. Bu nedenle yazıda, Eski Türkçe dönemini kapsayan derlemde ilgili biçim birimlerle kurulan bazı tek örneklerin oluşumu ve niçin sözlükselleşemedikleri konusu tartışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Eski Türkçe, tek örnek, sözlük bilimi, sözlükselleşme, +sXz eki, biçim birim.

YUNUS EMRE DİVANI'NDA EKŞİLTİLİ YAPILAR

Aysun DEMİREZ⁵⁰

ÖZET

Göstergeler, insan düşüncelerinin kavramlara dönüşmüş biçimidir; dilsel göstergeler ise ek, kelime ve cümlelerdir. Metinsellik ölçütleri bakımından yapılan bir incelemede eksik olan dilsel göstergeler zihinsel olarak tamamlanmış ve metinde anlam bozulmamış ise bağdaşıklık ölçütlerinden biri olan eksilti (elipsis) mevcuttur. Eksilti hem anlamla hem de yapıyla ilişkilidir. Yüzeysel yapı ve derin yapının algılanmasında ortaklıklar bulunur; dil birimlerinin derin yapısı dil kullanıcıları tarafından aynı biçimde çözümlenmelidir. Yüzeysel yapıya taşınmayan derin yapıda bırakılmış eksiltilmiş birimler

⁴⁹ Dr. Öğr. Ü. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Öğretim Üyesi. İletişim: ezgiamasyali@gmail.com

⁵⁰ Doç. Dr., AHBVÜ Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, aysun.demirez@hbv.edu.tr